

บทที่ 2

ความหมาย แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อม ในการบังคับให้ผู้ก่อมลพิษจากวัตถุอันตรายดำเนินการขจัดมลพิษ และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

เมื่อเกิดปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อมซึ่งมีสาเหตุมาจากการแพร่กระจายของวัตถุอันตรายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม น้ำมัน หรือสารเคมีอื่นๆ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อประชาชนไม่ว่าจะเป็นความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน ความเสียหายต่อทรัพย์สินของรัฐ รวมทั้งความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นดังกล่าวคือ ผู้ก่อมลพิษ (Polluter) ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาการบังคับให้ผู้ก่อมลพิษจากวัตถุอันตรายดำเนินการขจัดมลพิษและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม จึงต้องทราบถึงความหมาย แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อมในการบังคับให้ผู้ก่อมลพิษจากวัตถุอันตรายดำเนินการขจัดมลพิษและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ในบทนี้จึงจะทำการศึกษาในเรื่องดังกล่าว โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ความหมาย ลักษณะของคดีสิ่งแวดล้อม และการดำเนินคดีเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อมทางแพ่งที่เกี่ยวกับวัตถุอันตราย

2.1.1 ความหมายของคดีสิ่งแวดล้อม

การที่จะทราบความหมายของคดีสิ่งแวดล้อม ก่อนอื่นจะต้องทราบถึงความหมายของคดีและความหมายของสิ่งแวดล้อมก่อน

ความหมายของคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมายถึง กระบวนพิจารณานับตั้งแต่เสนอคำฟ้องต่อศาลเพื่อขอให้รับรอง คู่คุ้มครองบังคับตามหรือเพื่อการใช้ซึ่งสิทธิหรือหน้าที่¹

¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง. มาตรา 1 (2).

ความหมายของสิ่งแวดล้อม ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์ได้ทำขึ้น²

ศาสตราจารย์ ดร. สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ นักกฎหมายสิ่งแวดล้อม ได้ยกตัวอย่างความหมายของสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายต่างประเทศ ดังนี้³

กฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศแคนาดา (The Canadian Environmental Protection Act, 1988) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมโดยครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งมีลักษณะเป็นการให้ความหมายอย่างกว้าง ดังนี้

“สิ่งแวดล้อม หมายความว่า ส่วนประกอบของโลกและรวมถึง

- 1) อากาศ พื้นดินและน้ำ
- 2) บรรยากาศทุกชั้น
- 3) อินทรีย์และอนินทรีย์สาร และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย
- 4) ระบบทางธรรมชาติที่รวมส่วนประกอบในข้อ 1 ถึงข้อ 3”

กฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศออสเตรเลีย (The Environmental Protection Act, 1974) ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนมากขึ้น โดยคำนึงผลกระทบที่มนุษย์จะได้รับจากสิ่งแวดล้อมด้วย กล่าวคือ “สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งที่อยู่ล้อมรอบมนุษย์ ไม่ว่าจะส่งผลกระทบต่อมนุษย์แต่ละบุคคลหรือต่อกลุ่มชนที่รวมกันในสังคมก็ตาม”

กฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศมาเลเซีย (The Environment Quality Act, 1974) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้ครอบคลุมมากกว่ากฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศแคนาดาและกฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศออสเตรเลีย เพราะได้รวมทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม กล่าวคือ “สิ่งแวดล้อม หมายถึง ปัจจัยทางกายภาพของสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวของมนุษย์ ประกอบไปด้วย ดิน น้ำ บรรยากาศ อากาศ เสียง กลิ่น รส และปัจจัยทางชีวภาพของความสวยงาม”

สำหรับการแบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อม ถือตามลักษณะการเกิดของสรรพสิ่งเป็นเกณฑ์ โดยแบ่งได้ 2 กลุ่ม ดังนี้

- 1) สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Natural environment)

สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่เกิดโดยธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นการอยู่โดยรวมกันเป็นกลุ่มก้อนหรืออยู่เพียงลำพัง ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต

² พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535. มาตรา 4.

³ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. (2542). *การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: นิติธรรม. หน้า 3-4.

หมายความถึง สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น สัตว์ พืช มนุษย์ ซึ่งเมื่อสิ่งหนึ่งถูกทำลาย จะส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่นด้วย ตัวอย่างเช่น เมื่อป่าถูกทำลายก็จะมีผลกระทบต่อสัตว์ป่าและ สิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต หมายความรวมถึง ส่วนประกอบของธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ แสงสว่าง แร่ธาตุ รวมทั้งสภาพภูมิประเทศต่างๆ สิ่งแวดล้อมประเภทนี้อาจอยู่ในรูปแบบของการรวมกลุ่ม หรือในลักษณะกระจายอยู่กับสิ่งแวดล้อมอื่นๆ

2) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made environment)

สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น หมายความถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่มนุษย์ ได้สร้างขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ตน ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่จับต้องได้หรือไม่ก็ได้ ประกอบด้วยสิ่งแวดล้อม 2 ประเภท กล่าวคือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ สิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น ใช้เพื่อก่อให้เกิดความสะดวกในการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่จับต้องได้ บางครั้งอาจเป็น สิ่งของฟุ่มเฟือย ดังเช่น รถยนต์ โทรศัพท์ หรือสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ และสิ่งแวดล้อมทาง สังคม หมายความถึง สิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะนามธรรม ซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นใช้เป็นแนวทางในการ ดำรงชีวิต ทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม เช่น ศีลธรรม ศาสนา กฎหมาย เป็นต้น⁴

ชวัลกานต์ เกราะแก้ว มีความเห็นว่า คดีสิ่งแวดล้อมหมายถึง คดีที่เกิดจากความเสียหายใดๆ ที่เกิดจากสภาวะสิ่งแวดล้อมหรือการปนเปื้อนมลพิษและมีผลกระทบต่อ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเกิดขึ้นต่อมนุษย์หรือสิ่งอื่นใด ตามกฎหมายซึ่งได้ บัญญัติคุ้มครองไว้โดยเฉพาะให้ต้องรับผิดชอบ

ไพ เสนาไชย มีความเห็นว่า โดยสภาพของคดีสิ่งแวดล้อมคือการทำลายหรือทำให้ สูญหายหรือเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งอาจจะนำไปสู่การดำเนินคดีทางแพ่ง ทางอาญา หรือทางปกครองขึ้นอยู่กับพิจารณาไปตามกฎหมายที่จะฟ้องคดี โดยการดำเนินคดี สิ่งแวดล้อมจะต้องคำนึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก กล่าวคือ ต้องเป็นการ พิจารณานับตั้งแต่เสนอคำฟ้องต่อศาลเพื่อขอให้รับรอง คุ้มครองบังคับตามหรือเพื่อการใช้ซึ่งสิทธิ หรือหน้าที่ตามกฎหมายสิ่งแวดล้อม กระบวนการทางศาลจึงควรมีขึ้นเพื่อการเอื้ออำนวยต่อการ คุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ ดังนั้น โดยสรุปแล้วคดีสิ่งแวดล้อม จึงหมายถึง คดีใดๆ ที่บุคคลกระทำหรือละเว้นกระทำด้วยประการใดโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

⁴ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. (2554). *กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม* (พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: วิทยูชน. หน้า 33-34

⁵ ชวัลกานต์ เกราะแก้ว. (2552). *มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อม*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายธุรกิจ, คณะนิติศาสตร์ปริดิพนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 40.

อันเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือกระทบต่อการใช้หรือได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนการดำรงชีพอย่างปกติสุขและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อบุคคลหรือทรัพย์สินหรือไม่ก็ได้⁶

มณิสรา เทพหัสดิน ณ อยุธยา มีความเห็นว่า คดีสิ่งแวดล้อม หมายถึง คดีใดๆ ก็ตามที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ และส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนจำนวนมาก โดยนำกฎหมายสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการพิจารณาตัดสินคดี ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็คดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลใดก็เป็นคดีสิ่งแวดล้อมได้ หากเป็นคดีที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม⁷

คดีสิ่งแวดล้อมมีการให้ความหมายตามคำสั่งศาลฎีกากว่าคือ คดีอาญาและคดีแพ่งที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามกลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านมลพิษ⁸

นอกจากนี้คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการดำเนินคดีแพ่งสิ่งแวดล้อมได้กำหนดความหมายคดีสิ่งแวดล้อมว่า หมายถึง

(1) คดีแพ่งที่การกระทำตามคำฟ้องก่อให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์อันเนื่องมาจากการทำลายหรือเปลี่ยนแปลงสภาพทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมของชุมชน หรือระบบนิเวศ

(2) คดีแพ่งที่โจทก์มีคำขอให้จำเลยกระทำการหรืองดเว้นกระทำการเพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมของชุมชน

(3) คดีแพ่งที่โจทก์มีคำขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นหรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อม หรือเพื่อมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่เสียไป

⁶ ไพเสนาไชย. (2552). *การฟ้องคดีแพ่งโดยประชาชนในคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์,คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 29-30.

⁷ มณิสรา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. (2553). *การกำหนดค่าเสียหายเชิงลงโทษในคดีสิ่งแวดล้อม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 13

⁸ คำสั่งศาลฎีกาที่ 30/2547 เรื่องตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อม (ภายใน) ในศาลฎีกาและกำหนดประเภทคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของแผนกคดีสิ่งแวดล้อม (ภายใน) ในศาลฎีกา. อ้างถึงใน วรานุช ภูวรักษ์. (2555). *ปัญหาการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมในศาลชั้นต้น*. เอกสารส่วนบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของการอบรมหลักสูตร “ผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น” รุ่น 10 สถาบันพัฒนาข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2555. หน้า 5.

(4) คดีแพ่งที่มีคำขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือสิทธิใดๆ ของโจทก์ อันเกิดจากมลพิษที่จำเลยเป็นผู้ก่อหรือต้องรับผิดชอบ จากที่ได้กล่าวมานั้น การที่จะพิจารณาถึงความหมายของคดีสิ่งแวดล้อมได้นั้น จะต้องทราบว่าคุณหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมมีกฎหมายฉบับใดบ้างโดยแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลฎีกาได้จัดกลุ่มคดีสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นคดีอาญาและคดีแพ่งที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามกลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านมลพิษทั้งหมด 24 ฉบับดังต่อไปนี้

(1) กลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติ รวม 13 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติรักษาคลองรัตนโกสินทรศก 121 พ.ศ. 2445 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 พระราชบัญญัติปิโตรเลียม พ.ศ. 2514 พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2456 พระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พ.ศ. 2485 พระราชบัญญัติน้ำบาดาล พ.ศ. 2520 พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 พระราชบัญญัติที่ดินและถมดิน พ.ศ. 2543 และพระราชบัญญัติส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน พ.ศ. 2535

(2) กลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านมลพิษ รวม 11 ฉบับ ได้แก่ ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 28 ประกาศ ณ วันที่ 29 ธันวาคม 2514 พระราชบัญญัติควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ พ.ศ. 2504 พระราชบัญญัติควบคุมยุทธภัณฑ์ พ.ศ. 2530 พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติควบคุมการจัดสรรที่ดิน พ.ศ. 2543 พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535¹⁰

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้นผู้เขียนมีความเห็นว่าคดีสิ่งแวดล้อม หมายถึงกระบวนการพิจารณานับตั้งแต่ผู้เสียหายไม่ว่าจะเป็นประชาชนหรือหน่วยงานของรัฐซึ่งมีสิทธิเสนอคำฟ้องต่อศาล

⁹ ศูนย์วิชาการงานคดี. (2552). *คำแนะนำของประธานศาลฎีกา เกี่ยวกับการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อม*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.supremecourt.or.th/webportal/maincode/content.php?content=component/library/libview.php&id=117&base=15>. [2559, 7 กรกฎาคม].

¹⁰ คำสั่งศาลฎีกาที่ 30/2547. อ้างถึงใน วรานุช ภูวรักษ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 8. หน้า 15-16.

ได้เสนอคำฟ้องต่อศาลเพื่อขอให้รับรอง กลุ่มครองบังคับตามหรือเพื่อการใช้ซึ่งสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายสิ่งแวดล้อม

2.1.2 ลักษณะของคดีสิ่งแวดล้อม

คดีสิ่งแวดล้อมมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากคดีละเมิดหรือคดีแพ่งทั่วไปหลายประการดังต่อไปนี้

1) การกระทำของจำเลยในคดีสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ไม่ใช่ทรัพย์สินส่วนตัวของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

2) ก่อให้เกิดผลกระทบต่อบุคคลเป็นจำนวนมาก กล่าวคือ เมื่อเกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนใช้ร่วมกัน ผู้ได้รับผลกระทบมักจะเป็นกลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงบริเวณนั้น อาจเป็นประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้าน ตำบล หรืออำเภอนั้นทั้งหมด

3) ความเสียหายที่เกิดขึ้นต้องใช้เวลาในการแสดงผล ในบางกรณีความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อผู้ได้รับผลกระทบอาจเกิดจากสารเคมีต่างๆ ซึ่งไม่ได้แสดงผลในทันที ต้องใช้เวลาสะสมในร่างกาย หรือต้องมีปริมาณที่ได้รับสะสมจำนวนหนึ่งจึงจะแสดงผลออกมา

4) คดีสิ่งแวดล้อมต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่างๆ เช่น ความเสียหายที่เกิดขึ้นมาจากสาเหตุใด เกี่ยวข้องกับสารเคมีชนิดใด ผลของสารเคมีก่อให้เกิดอาการอย่างไร เป็นต้น แตกต่างจากจากคดีละเมิดหรือคดีแพ่งทั่วไปที่ศาลอาจรับฟังเพียงประจักษ์พยานหรือพยานแวดล้อมอื่นๆ เนื่องจากในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น ในส่วนข้อเท็จจริงทางวิชาการและความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มีความจำเป็นที่ต้องใช้บุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในด้านนั้นๆ มาสื่อความหมายหรือถ่ายทอด เพื่อให้ศาลรับรู้และเข้าใจข้อเท็จจริงดังกล่าวได้

5) ต้องมีวิธีการแก้ไขเยียวยาที่รวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ เนื่องจากความเสียหายที่เกิดขึ้นในคดีสิ่งแวดล้อมจะสร้างความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก รวมทั้งผลกระทบต่อมนุษย์ก่อนข้างจะรุนแรง หากปล่อยระยะเวลาให้นานเกินไปอาจยากที่จะแก้ไขให้กลับสู่สภาพปกติ หรืออาจต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก ดังนั้นในบางกรณีจึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยมาตรการทางกฎหมายในการที่จะหยุดหรือระงับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายให้ได้อย่างรวดเร็วมากที่สุด¹¹

6) ในการบังคับคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อมนั้น มีลักษณะแตกต่างจากคดีแพ่งโดยทั่วไป กล่าวคือ ในบางคดีนอกจากศาลจะมีคำพิพากษาให้ผู้ก่อมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมชำระค่าเสียหายอันเนื่องมาจากที่ผู้ได้รับผลกระทบต้องได้รับความเสียหายต่อร่างกายหรือทรัพย์สินแล้ว ศาลยังมีคำพิพากษาให้ผู้ก่อมลพิษซึ่งเป็นลูกหนี้ตามคำพิพากษาดำเนินการขจัดมลพิษและฟื้นฟู

¹¹ ชวลิตกานต์ เกราะแก้ว. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 5. หน้า 40-44.

สิ่งแวดลอมด้วย ซึ่งการบังคับคดีให้ดำเนินการขจัดมลพิษหรือฟื้นฟูสิ่งแวดลอมเป็นการบังคับชำระหนี้ กระทำการอย่างหนึ่งนอกเหนือไปจากการบังคับขับไล่ รื้อถอน การส่งมอบทรัพย์สิน หรือการทำนิติกรรม โดยในการบังคับหนี้กระทำการดังกล่าวอาจกระทำได้โดยการบังคับลูกหนี้ตามคำพิพากษาให้ดำเนินการ หากไม่กระทำและเป็นกรณีที่บุคคลอื่นสามารถดำเนินการแทนได้ ก็ให้บุคคลภายนอกดำเนินการแทนแล้วจึงเรียกค่าใช้จ่ายจากลูกหนี้ตามคำพิพากษา

กล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า ลักษณะของคดีสิ่งแวดลอมมีความแตกต่างจากคดีแพ่งโดยทั่วไป หลายประการไม่ว่าจะเป็นเรื่องการกระทำของจำเลยที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันซึ่งไม่ใช่ความเสียหายที่เกิดขึ้นเฉพาะทรัพย์สินของบุคคลและผลกระทบยังเกิดขึ้นกับบุคคลเป็นจำนวนมากซึ่งต้องมีวิธีการแก้ไขเยียวยาที่รวดเร็วทันต่อเหตุการณ์รวมทั้งในเรื่องการบังคับคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดลอม นอกจากจะมีการบังคับให้ชำระค่าสินไหมทดแทนแล้วยังมีการบังคับให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษากะทำการคือการบังคับให้ขจัดมลพิษและฟื้นฟูสิ่งแวดลอมด้วย

2.1.3 การดำเนินคดีเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดลอมทางแพ่ง

1) การฟ้องคดี

ในการเสนอดคดีต่อศาลสำหรับบุคคลที่มีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายแพ่ง จะเสนอดคดีต่อศาลเพื่อให้รับรอง คู่ครองหรือบังคับตามสิทธิหรือหน้าที่ ซึ่งจะมีคู่ความสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเรียกว่าโจทก์ อีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่าจำเลย โดยโจทก์คือบุคคลผู้เสนอดคดีเนื่องจากสิทธิหรือหน้าที่ของตนที่มีอยู่ตามกฎหมายแพ่งถูกระทบกระเทือนจากบุคคลอีกคนหนึ่ง ส่วนจำเลยคือบุคคลผู้โต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่ของโจทก์และอาจต้องถูกบังคับให้กระทำการอันใดตามข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของโจทก์ ซึ่งการฟ้องคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบัญญัติให้โจทก์เสนอข้อหาของตนโดยทำเป็นคำฟ้องยื่นต่อศาลชั้นต้นที่มีเขตอำนาจตามที่กฎหมายกำหนด¹² ส่วนบุคคลที่มีสิทธิฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดลอม ได้แก่ บุคคลที่ถูกโต้แย้งสิทธิทางแพ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดลอมรวมทั้งบุคคลที่จำต้องใช้สิทธิทางศาลแสดงสิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดลอม ซึ่งกล่าวได้ว่าผู้มีสิทธิฟ้องคดีจึงต้องเป็นผู้เสียหายที่ได้รับผลกระทบทางสิ่งแวดลอมโดยตรงซึ่งรวมทั้งผู้มีอำนาจจัดการแทนตามกฎหมาย ทั้งนี้ สิทธิที่จะฟ้องคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดลอมให้พิจารณาสติของบุคคลที่จะได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทาง

¹² สมชัย ฑีมาอุตมากร. (2555). *ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 บททั่วไป*. กรุงเทพฯ: พลสขามพรินติ้ง (ประเทศไทย). หน้า 297-298.

ชีวภาพ ประกอบกับสิทธิที่จะดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ทำให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิตของบุคคล¹³

2) วิธีพิจารณาคดีแพ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

วิธีพิจารณาคดีแพ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นวิธีพิจารณาที่ผสมผสานกันระหว่างระบบไต่สวนกับระบบกล่าวหา แต่แอนเอียงไปทางระบบกล่าวหามากกว่า โดยศาลจะวางตัวเป็นกลางทำหน้าที่ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาไปตามระบบวิธีพิจารณาความ ในส่วนโจทก์และจำเลยจะทำหน้าที่นำพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ข้อกล่าวอ้างฝ่ายตน ซึ่งพยานหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ข้อเท็จจริงได้ต้องเป็นพยานหลักฐานที่ผ่านขั้นตอนที่ถูกต้อง กล่าวคือ ได้กล่าวอ้างให้คู่ความอีกฝ่ายทราบก่อน ซึ่งจะไม่ก่อให้เกิดการได้เปรียบกันในทางคดี ทั้งนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งให้อำนาจศาลในการแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ประกอบกับข้อเสนอแนะของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมวางหลักเกณฑ์ให้ใช้ระบบไต่สวนเพื่อประโยชน์แห่งการคุ้มครองรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือระบบนิเวศ โดยศาลจะซักถามพยานเพิ่มเติมรวมทั้งเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้ตามที่เห็นสมควร¹⁴

สำหรับภาระการพิสูจน์ในคดีแพ่งนั้นมีหลักเกณฑ์ทั่วไปกล่าวคือ คู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงใดคู่ความฝ่ายนั้นมีภาระต้องพิสูจน์ข้อเท็จจริงดังกล่าว ซึ่งถ้าที่มีภาระการพิสูจน์ไม่นำพยานหลักฐานมาสืบหรือนำมาสืบแต่ไม่ถึงมาตรฐานการพิสูจน์ดังที่กฎหมายกำหนดจะต้องเป็นฝ่ายแพ้คดีในประเด็นนั้น แต่ก็มีข้อยกเว้นอยู่ 2 กรณี คือ หากมีข้อสันนิษฐานตามกฎหมายที่เป็นคุณแก่คู่ความที่กล่าวอ้าง ฝ่ายนั้นจะได้รับประโยชน์ของข้อสันนิษฐานนั้น จะทำให้ผลภาระการพิสูจน์ไปอยู่กับฝ่ายตรงข้าม หรือถ้ามีข้อสันนิษฐานที่ควรจะเป็นซึ่งปรากฏจากสภาพปกติธรรมดาของเหตุการณ์เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายที่กล่าวอ้าง ฝ่ายนั้นก็จะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานและผลภาระการพิสูจน์ไปอยู่กับคู่ความฝ่ายตรงข้าม¹⁵

ในการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมนั้น ศาลควรขอให้ผู้เชี่ยวชาญหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความเห็นในเรื่องดังเช่น สาเหตุของการเกิดและผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและ

¹³ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2558). *การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ.* รายงานของคณะกรรมการการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สภาปฏิรูปแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักกรรมการ 3 สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาปฏิรูปแห่งชาติ. หน้า 34-35.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-35

¹⁵ ธานี สิงหนาท. (2551). *คู่มือการศึกษาพยานหลักฐานคดีแพ่งและคดีอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 6 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานคร พับลิชชิ่ง. หน้า 60-62.

สิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยความเสียหายและค่าเสียหายที่เกิดขึ้น ค่าใช้จ่ายในการขจัดมลพิษหรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติหรือระบบนิเวศที่เสียไปมาตรการเพื่อป้องกัน คุ้มครอง รักษาหรือฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือระบบนิเวศ เป็นต้น ซึ่งการพิจารณาซึ่งนำนักพยานผู้เชี่ยวชาญศาลควรจะพิจารณาถึงการเป็นที่ยอมรับของหลักการและทฤษฎีที่ผู้เชี่ยวชาญนั้นเสนอ โอกาสผิดพลาดในทางวิทยาศาสตร์ ความรู้และประสบการณ์ของพยาน ประวัติการทำงานอันเกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดี หรือส่วนได้เสียในผลแห่งคดี¹⁶

3) วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษา

วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษาไม่ใช่ส่วนหนึ่งของการบังคับคดีแต่เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้การบังคับคดีประสบผลสำเร็จ ยังช่วยจำเลยให้มีสิทธิได้รับความคุ้มครองเกี่ยวกับเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมที่ตนต้องเสียไปจากการต่อสู้คดี รวมทั้งให้โอกาสกับคู่ความที่จะมีสิทธิร้องขอให้คุ้มครองชั่วคราวเกี่ยวกับทรัพย์สิน สิทธิ ประโยชน์อื่นใดในทรัพย์สินที่พิพาท ซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างที่คดียังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาล¹⁷ โดยในคดีแพ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมคู่ความมีสิทธิร้องขอให้คุ้มครองชั่วคราวเกี่ยวกับทรัพย์สิน สิทธิ ประโยชน์อื่นใดในทรัพย์สินที่พิพาทซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างที่คดียังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาลได้เช่นกัน ดังเช่นกรณี โจทก์ขอให้จำเลยใช้ค่าสินไหมทดแทนในการขจัดมลพิษหรือเพื่อการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมซึ่งมีระยะเวลาานกว่าที่ความเสียหายจะปรากฏถ้าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า กรณีเชื่อได้ว่าความเสียหายจะเกิดในอนาคต โจทก์ขอมมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อให้มีคำสั่งให้จำเลยระงับการกระทำใดๆ เพื่อป้องกันความเสียหายกับทรัพยากรธรรมชาติหรือมลพิษที่จะเกิดขึ้นได้ หรือ กรณีความเสียหายต่อสุขภาพอนามัยที่ต้องใช้เวลาในการแสดงอาการ โจทก์ก็ขอมมีสิทธิขอให้ศาลมีคำสั่งระงับการกระทำอันจะก่อให้เกิดความเสียหายกับสุขภาพอนามัยของโจทก์ได้¹⁸

4) การดำเนินคดีแบบกลุ่ม

การดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ โดยกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์มีแนวความคิดจากหลักการคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนในประเทศ โดยหากให้ผู้เสียหายทุกคนดำเนินคดีด้วยตนเองจะทำให้กระบวนการพิจารณาเกิดความล่าช้า จึงมีแนวคิดของศาลในการกำหนดให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียในเรื่องเดียวกันดำเนินคดีแทนกันได้ ตัวอย่างเช่น ในสหรัฐอเมริกาได้กำหนดให้เอกชนมีสิทธิในการดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีแพ่ง

¹⁶ คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อม.

¹⁷ สมชาย จุลนิติ. (2558). *รวมคำบรรยาย ภาค 2 สมัยที่ 68 ปีการศึกษา 2558 เล่มที่ 1*. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. หน้า 35.

¹⁸ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. *อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 13*. หน้า 36.

เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนในการดำเนินคดีซึ่งมีข้อเท็จจริงรวมทั้งข้อกฎหมายเช่นเดียวกันและให้มีมาตรการด้านกฎหมายในการกำกับดูแลการดำเนินคดีเพื่อให้เกิดการคุ้มครองกลุ่มบุคคลที่ไม่ได้เข้ามาในคดี ส่วนกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายชีวิตล่อวี่ได้ยึดถือหลักการประโยชน์เอกชนเป็นเรื่องที่รัฐจะต้องรับผิดชอบ ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของรัฐที่ต้องดูแลประโยชน์สาธารณะ จึงเปรียบรัฐเป็นตัวแทนของเอกชนในการปกป้องผลประโยชน์ต่างๆ โดยรัฐจะมอบหมายหน่วยงานภายใต้กำกับดูแลให้เป็นผู้ดำเนินคดีแทนกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้เสียอย่างเดียวกัน สำหรับในคดีสิ่งแวดล้อมซึ่งผู้กระทำให้เกิดความเสียหายไม่ได้มีความประสงค์จะให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลใดโดยเจาะจง ทั้งยังก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ จึงเป็นคดีที่มีลักษณะเฉพาะ และก่อให้เกิดผลกระทบต่อคนจำนวนมาก¹⁹ ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินคดีแบบกลุ่มซึ่งเป็นมาตรการที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้เป็นอย่างดี ประกอบกับการดำเนินคดีแบบกลุ่มเป็นวิธีการที่ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ ทั้งยังช่วยหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อนในการฟ้องคดีรวมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพในการอำนวยความสะดวกให้กับประชาชน เนื่องจากเป็นวิธีการที่สามารถคุ้มครองผู้เสียหายจำนวนมากได้ในการดำเนินคดีเพียงครั้งเดียว และสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เสียหายที่ไม่มีความสามารถฟ้องคดีเพื่อเยียวยาความเสียหายด้วยตนเองจึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมความในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยเพิ่มความเป็นหมวด 4 การดำเนินคดีแบบกลุ่ม ในลักษณะ 2 วิธีพิจารณาวิสามัญในศาลชั้นต้น โดยกำหนดให้คดีที่มีการเรียกร้องสิทธิตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมเป็นคดีที่อาจมีการร้องขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มได้²⁰

5) การมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาด

สำหรับการพิพากษาชี้ขาดตัดสินคดีของศาล ศาลจะต้องถือเอาคำฟ้องเป็นหลัก โดยจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดตัดสินนอกเหนือหรือเกินกว่าคำฟ้องไม่ได้รวมทั้งคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลที่ชี้ขาดตัดสินคดีต้องตัดสินตามข้อหาในคำฟ้องทุกข้อ ดังนั้น คำฟ้องของโจทก์จึงต้องไม่เป็นคำฟ้องที่ขาดสาระสำคัญอันจะทำให้จำเลยรับผิดชอบข้อโต้แย้งอันเกี่ยวข้องกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายแพ่ง เนื่องจากกรณีที่โจทก์จะชนะคดีได้นั้นจะต้องอาศัยคำฟ้องของโจทก์เป็นสาระสำคัญ²¹ โดยในคดีสิ่งแวดล้อมศาลอาจมีคำพิพากษาได้หลายรูปแบบ ตัวอย่างเช่น การสั่งให้หยุดการกระทำในกรณีผู้ก่อมลพิษมีการกระทำที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อประชาชนการให้ออกจากพื้นที่ในกรณีการบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ต่างๆ การให้ขจัดมลพิษและแก้ไขฟื้นฟูสภาพแวดล้อม

¹⁹ จุฬารัตน์ ยะปะนัน. (2553). ร่างกฎหมายที่น่าสนใจ. *จตุรนิติ*, 7 (3), หน้า 165-172.

²⁰ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ. 2558.

²¹ สมชาย จตุรนิติ. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 17. หน้า 55.

สำหรับคำพิพากษาในส่วนการกำหนดค่าเสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น ศาลจะกำหนดค่าเสียหายตามที่เสียหายจริง เช่น ค่าความเสียหายจากการที่ผู้ก่อมลพิษทำลายหรือเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ ค่าใช้จ่ายในการขจัดมลพิษ หรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อม รวมทั้งค่าสินไหมทดแทนสำหรับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ อนามัย หรือสิทธิใดๆ ของผู้ได้รับผลกระทบ²²

6) การอุทธรณ์และการฎีกา

การอุทธรณ์ในคดีแพ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประการ คือ กรณีที่ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาซึ่งอาจเป็นเรื่องของคดีมีข้อพิพาทอันเป็นการชี้ขาดประเด็นของคดีตามคำฟ้องของโจทก์ หรือการพิพากษาให้ตามสัญญาประนีประนอมยอมความ พิพากษาตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ กรณีอุทธรณ์คำสั่งศาลชั้นต้นซึ่งอาจมีคำสั่งได้หลายประการ เช่น คำสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความเพราะโจทก์ทิ้งฟ้อง คำสั่งไม่อนุญาตให้โจทก์แก้ไขคำฟ้อง กรณีที่ศาลชั้นต้นมีคำสั่งในชั้นบังคับคดีตามคำร้องคำขอหรือมีคำสั่งเอง เป็นต้น²³ ส่วนการฎีกาคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์ในคดีแพ่งนั้น ให้กระทำได้เมื่อได้รับอนุญาตจากศาลฎีกา โดยการขออนุญาตฎีกา ให้ยื่นคำร้องพร้อมกับคำฟ้องฎีกาต่อศาลชั้นต้นที่มีคำพิพากษาหรือคำสั่งในคดีนั้นภายในกำหนดหนึ่งเดือนนับแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์²⁴ ส่วนการอุทธรณ์หรือฎีกาในคดีเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อมทางแพ่งนั้นเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการที่โจทก์หรือจำเลยจะใช้สิทธิในการยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาเป็นไปตามหลักการที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

7) การบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง

การบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งในคดีแพ่งนั้น มีหลักการที่สำคัญกล่าวคือ เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาสามารถดำเนินการบังคับคดีได้ทันทีที่ศาลมีคำพิพากษาโดยไม่ต้องรอให้คำพิพากษาถึงที่สุดก่อนซึ่งผู้มีสิทธิบังคับคดีต้องเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาเท่านั้น และจะต้องร้องขอให้บังคับคดีตามคำพิพากษาภายใน 10 ปี นับแต่วันมีคำพิพากษาในกรณีที่จะต้องมีการบังคับคดี เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาจะต้องแบ่งแยกให้ถูกว่าจะต้องดำเนินการโดยทางเจ้าพนักงานบังคับคดีหรือโดยทางศาลประกอบกับการบังคับจะต้องทำให้ถูกต้องตามเนื้อความแห่งคำพิพากษา และกระทำได้

²² สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 13. หน้า 36-37.

²³ ไพโรจน์ วายุภาพ. (2546). *คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาค 3 อุทธรณ์และฎีกา*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดจิรัชการพิมพ์. หน้า 29-30.

²⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง. มาตรา 247.

เพียงเท่าที่สภาพแห่งการบังคับคดีจะเปิดช่องให้ทำได้โดยทางศาลหรือโดยทางเจ้าพนักงานบังคับคดี²⁵ สำหรับการบังคับในคดีเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อมทางแพ่งนั้นเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งมีหลักเกณฑ์สำคัญที่ต้องพิจารณาคือ กรณีที่จะต้องมีการบังคับคดีเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาจะต้องพิจารณาว่ากรณีดังกล่าวจะต้องดำเนินการ โดยทางเจ้าพนักงานบังคับคดีหรือโดยทางศาล เช่น กรณีบังคับชำระหนี้เงินหากลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษาเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาอาจขอให้ศาลออกหมายตั้งเจ้าพนักงานบังคับคดีเพื่อยึดอายัดทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาไปขายทอดตลาดนำเงินมาชำระแก่เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษา ส่วนกรณีที่เป็นหนี้บังคับให้กระทำการต่างๆ เช่น การบังคับให้ขจัดมลพิษหรือฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมนอกจากเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาอาจมีคำขอให้ศาลมีคำสั่งจับกุมและกักขังลูกหนี้ตามคำพิพากษาแล้ว ถ้าการกระทำนั้นเป็นกรณีที่สามารถให้บุคคลภายนอกกระทำการแทนได้เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาอาจมีคำขอฝ่ายเดียวให้ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้บุคคลภายนอกกระทำการนั้นแทนลูกหนี้ตามคำพิพากษา โดยลูกหนี้ตามคำพิพากษาเป็นผู้เสียค่าใช้จ่าย โดยค่าใช้จ่ายที่เสียไปในกรณีขอให้บุคคลภายนอกกระทำการแทน ให้ถือว่าเป็นหนี้ตามคำพิพากษาที่จะบังคับคดีกันไป²⁶

จากการศึกษาการดำเนินคดีเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อมทางแพ่งในขั้นตอนต่างๆ ดังที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับคดีแพ่งโดยทั่วไป กล่าวคือ เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแต่ก็ยังมีรายละเอียดบางประการที่แตกต่างจากคดีแพ่งโดยทั่วไป เช่น ผู้มีสิทธิฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อมต้องเป็นผู้เสียหายที่ได้รับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมโดยตรง การบังคับคดีให้ขจัดมลพิษหรือฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม นอกจากเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาอาจมีคำขอให้ศาลมีคำสั่งจับกุมและกักขังลูกหนี้ตามคำพิพากษาแล้ว ถ้าเป็นกรณีที่สามารถให้บุคคลภายนอกกระทำการแทนได้เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาอาจมีคำขอฝ่ายเดียวให้ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้บุคคลภายนอกกระทำการนั้นแทนลูกหนี้ตามคำพิพากษา โดยลูกหนี้ตามคำพิพากษาเป็นผู้เสียค่าใช้จ่าย เป็นต้น

2.2 แนวความคิด หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้ก่อมลพิษในสิ่งแวดล้อม

2.2.1 รายละเอียดของผู้ก่อมลพิษในสิ่งแวดล้อม

หลักการเรื่องความรับผิดชอบของผู้ก่อมลพิษซึ่งระบุให้ผู้ที่ก่อความเสียหายกับสิ่งแวดล้อมจะต้องรับผิดชอบต่อความเสียหาย โดยผู้ต้องรับผิดชอบอาจหมายถึงบุคคลธรรมดา นิติบุคคล หรือ

²⁵ จรัญ ภักดีธนากุล. (2552). *กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งว่าด้วยการบังคับคดี* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พลศยาม พรินดี้ง (ประเทศไทย). หน้า 65-78.

²⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง. มาตรา 358.

หน่วยงานของรัฐ ซึ่งเป็นไปตามภาระหน้าที่ของบุคคลเหล่านั้นว่ามีความเกี่ยวข้องกับสาเหตุของความเสียหายประการใดกฎหมายได้กำหนดให้ผู้ก่อความเสียหายทั้งผู้ก่อความเสียหายโดยตรงและผู้มีความเกี่ยวข้องกับเหตุแห่งการเกิดมลพิษให้ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการกระทำของตน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) เจ้าของผู้ครอบครองผู้ดำเนินการและผู้รับโอนทรัพย์สิน

เนื่องจากเจ้าของแหล่งกำเนิดมลพิษเป็นผู้อยู่ในฐานะและวิสัยที่จะควบคุมหรือดำเนินการใดๆ ในแหล่งกำเนิดมลพิษของตนเพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสียหายเช่นนั้นได้เจ้าของแหล่งกำเนิดมลพิษย่อมมีความรับผิดชอบในความเสียหายของสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากแหล่งมลพิษของผู้นั้น ซึ่งถือเสมือนว่าเป็นผู้ก่อความเสียหายนั้น แม้ว่าเจ้าของแหล่งกำเนิดมลพิษจะไม่ได้กระทำการใดๆ ในลักษณะที่เป็นการประมาทเลินเล่อก็ตาม ในกรณีที่เจ้าของมอบการครอบครองให้บุคคลอื่นดำเนินการแทน เจ้าของก็ย่อมจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายร่วมกับผู้ที่ตนให้ดำเนินการแทนด้วย

ส่วนผู้ครอบครองนั้น ตามหลักความรับผิดชอบของผู้ก่อมลพิษที่เป็นผู้ครอบครองหรือควบคุมแหล่งกำเนิดมลพิษ ย่อมต้องรับผิดชอบจากความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนย้ายวัตถุอันตรายซึ่งตามพิธีสารว่าด้วยความรับผิดชอบและการชดเชยความเสียหายอันเนื่องมาจากการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของเสียอันตรายและการกำจัด ค.ศ. 1999 หรือพิธีสารบาเซล ค.ศ. 1999 ได้ใช้หลักที่ว่าผู้ครอบครองของเสียอันตรายเป็นข้อพิจารณาในการกำหนดความรับผิดชอบ โดยกำหนดผู้ที่จะต้องรับผิดชอบไว้ 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายผู้ส่งออก และฝ่ายผู้นำเข้า

ผู้ดำเนินการจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายของสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากกิจกรรมซึ่งอยู่ในความควบคุมสั่งการของตน โดยความรับผิดชอบของผู้ดำเนินการจะเป็นกรณีที่ผู้นั้นยังคงมีอำนาจสั่งการในขณะที่เกิดความเสียหายนั้น

สำหรับผู้รับโอนทรัพย์สิน ในเรื่องความรับผิดชอบทางสิ่งแวดล้อมได้กำหนดความรับผิดชอบของเจ้าของทรัพย์สินในขณะที่เกิดความเสียหายและก่อนที่จะเกิดความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุที่ว่าเจ้าของทรัพย์สินเดิมที่เป็นแหล่งกำเนิดมลพิษย่อมรู้ถึงความเป็นพิษของทรัพย์สินที่จะโอนขายกันจึงมีหน้าที่ที่จะป้องกันมิให้เกิดความเสียหายขึ้น ส่วนผู้ซื้อในฐานะผู้รับโอนทรัพย์สินย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องให้ความระมัดระวังในการตรวจตราทรัพย์สินที่รับโอนนั้นว่าจะไม่ก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษขึ้นได้²⁷

²⁷ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. (2554). *กฎหมายว่าด้วยความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม ความรับผิดชอบทางแพ่ง การชดเชยเสียหาย และการระงับข้อพิพาท*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 141-145.

2) รัฐหรือหน่วยงานของรัฐ

การที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐดำเนินกิจการหรือโครงการต่างๆ ภายใต้ส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ ดังเช่น โครงการสร้างเขื่อน โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน โครงการของสำนักงานปรมาณูเพื่อสันติ หรือโครงการรถไฟฟ้ามหานคร เป็นต้น โครงการต่างๆ อาจนำมาซึ่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นกรณีที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ก่อให้เกิดมลพิษ จึงเป็นเหตุให้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐต้องชดเชยค่าเสียหายให้แก่เอกชน หรือประชาชนที่ได้รับความเสียหายจากการดำเนินกิจการของรัฐดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นในอดีตก็คือ แม้ประชาชนจะมีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากรัฐก็ตาม การที่ประชาชนจะใช้สิทธิในการยื่นฟ้องรัฐหรือหน่วยงานของรัฐต่อศาล ก็เกิดปัญหาในการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ ที่จะนำมาใช้ในคดี เนื่องจากหน่วยงานของรัฐจะปกปิดข้อมูลข่าวสารหรือพยานหลักฐานต่างๆ โดยใช้ข้ออ้างในเรื่องความลับของทางราชการ²⁸

จากการศึกษาพบว่า ผู้ก่อมลพิษในสิ่งแวดล้อมมีทั้งผู้ที่ก่อความเสียหายโดยตรง และผู้มีความเกี่ยวข้องกับเหตุแห่งการเกิดมลพิษไม่ว่าจะเป็น เจ้าของ ผู้ครอบครอง ผู้ดำเนินการ และผู้รับโอนทรัพย์สินที่เป็นแหล่งมลพิษ โดยผู้ก่อมลพิษอาจมีทั้งบุคคลธรรมดา นิติบุคคล รัฐหรือหน่วยงานของรัฐ ซึ่งบุคคลดังกล่าวมานี้ย่อมจะต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้รับผลกระทบจากแหล่งมลพิษ ไม่ว่าจะเป็นการต้องชำระค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้ได้รับความเสียหาย และการดำเนินการขจัดมลพิษและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

2.2.2 แนวคิดเรื่องสิทธิของบุคคลในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี

สิทธิ คือ ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครอง คำว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี” จึงหมายความว่า ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองในการดำรงชีวิตภายใต้สิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพ โดยสาระสำคัญของสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี คือ สิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย หรือสิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับที่เหมาะสม²⁹

แนวคิดเรื่องสิทธิของบุคคลในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีหรือสิทธิในการได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเริ่มได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นด้วยเหตุที่ปัจจุบันสภาวะแวดล้อมของโลกถูกทำลาย ส่งผลให้เกิดความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ เกิดภัยธรรมชาติที่มี

²⁸ สันตชัย เหล่าสันติสุข. (2552). *ความรับผิดชอบเพื่อละเมิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อม*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ปริดิพนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 108-109.

²⁹ วศิณี ไฉแจ่ม. (2556). *การใช้มาตรการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเยียวยาความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 8.

ความรุนแรง และส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของมนุษย์ ทำให้เกิดแนวคิดในการสงวนและรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ

สิทธิของบุคคลในสิ่งแวดล้อมที่ดีได้พัฒนามาจากแนวคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชน โดยปรากฏในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 ซึ่งได้รับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในอันที่จะแสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเสรี และประชาชนจะต้องไม่ถูกลิดรอนวิถีการดำรงของตนเองไม่ว่าในกรณีใดๆ หลักการในเรื่องนี้ได้รับการพัฒนามาจากแนวคิดสิทธิมนุษยชนในช่วงยุคสังคมนิยมในช่วงปี ค.ศ. 1960-1970 โดยกลุ่มประเทศสังคมนิยมซึ่งสนับสนุนกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่ได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติแล้ว ได้แสดงเจตนารมณ์ในการเน้นให้มีการคุ้มครองสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้นซึ่งเป็นการสร้างพันธะในทางบวก (Positive obligations) ขึ้นต่อรัฐเป็นการกำหนดให้รัฐจะต้องมีหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิของบุคคล โดยการออกกฎหมายและมาตรการที่จำเป็นเพื่อให้ประชาชนได้รับความคุ้มครอง ซึ่งสิทธิที่สร้างพันธะในทางบวกให้แก่รัฐบาล ได้แก่ สิทธิในการทำงาน สิทธิในการประกันสังคม สิทธิในครอบครัว สิทธิในการได้รับมาตรฐานขั้นพื้นฐานในการครองชีพ สิทธิในการศึกษา สิทธิในการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ รวมถึงสิทธิในการได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยแนวคิดนี้มุ่งที่จะสร้างความสมดุลในระบบนิเวศน์ เพื่อให้ประชากรในแต่ละรุ่นได้มีโอกาสในการแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ได้ประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน แนวความคิดแนวคิดเรื่องสิทธิของบุคคลในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี จึงส่งผลกระทบต่อกฎหมายและนโยบายภายในประเทศในการสร้างมาตรการเพื่อคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี ผ่านทางรัฐธรรมนูญ และกฎหมายในระดับต่างๆ เพื่อให้มาตรการดังกล่าวประสบผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริง³⁰

จากการศึกษาแนวคิดเรื่องสิทธิของบุคคลในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีพบว่ามนุษย์ย่อมมีสิทธิซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนในการที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยหรือมีมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับที่เหมาะสม รวมทั้งเป็นสิทธิของประชากรในแต่ละรุ่นที่มีโอกาสในการแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น เมื่อมีบุคคลที่ก่อให้เกิดมลพิษอันนำมาซึ่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม บุคคลที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ได้รับผลกระทบดังกล่าวย่อมมีสิทธิที่จะเรียกร้องให้ผู้ก่อมลพิษดังกล่าวดำเนินการขจัดมลพิษและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับมามีสภาพที่ดีดังเดิมตามแนวคิดเรื่องสิทธิของบุคคลในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี

³⁰ ดามร คำไตรย์. (2560). *สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.humanrights.go.go.th/Human%20Rights%20in%20a%20good%20environm>. [2560, 9 กุมภาพันธ์].

2.2.3 หลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle)

หลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายได้บัญญัติไว้ใน The Rio Declaration on Environment and Development เมื่อครั้งการประชุม Earth Summit ของสหประชาชาติ ในปี ค.ศ. 1992 ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการหลักการค่าใช้จ่ายที่รัฐต้องจัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้กลับคืนสู่สภาพเดิม หลักการดังกล่าวต้องการให้ผู้ก่อมลพิษรับผิดชอบในการกำจัดมลพิษที่ตนได้ก่อให้เกิดขึ้น แต่ปัญหาคือการบังคับใช้กฎหมายซึ่งบางครั้งไม่สามารถระบุตัวผู้ก่อมลพิษได้³¹ อย่างไรก็ตาม รัฐสามารถใช้มาตรการทางเศรษฐศาสตร์ (Economic instruments) เพื่อให้ผู้ก่อให้เกิดมลพิษรับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม รวมทั้งรัฐสามารถใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์เช่น ค่าธรรมเนียม ภาษี ค่าปรับ บังคับให้ผู้ประกอบการเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ การใช้มาตรการทางเศรษฐศาสตร์ตามหลักผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายต้องไม่ทำให้เกิดการบิดเบือนการค้าและการลงทุน

เนื่องจากหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายค่าเสียหายหรือค่าฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม เป็นหลักการที่สำคัญของนักสิ่งแวดล้อมเหมือนกับหลักการเสรีทางการค้าของนักเสรีนิยมทางการค้า หลักการนี้แม้เป็นที่ยอมรับเป็นการทั่วไปแต่ไม่ได้รับการบรรจุเป็นหลักการไว้อย่างชัดเจนในกฎหมาย ทั้งนี้ประชาชนส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายแต่ในขณะเดียวกันผู้ก่อให้เกิดมลพิษจะไม่ยินยอมรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นหรือไม่ยินยอมจ่ายจนกว่าจะถูกบังคับหรือแทรกแซงจากรัฐ โดยหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายเป็นหลักการที่มีลักษณะเป็นนามธรรมมากกว่าหลักการค้าเสรี และเพิ่งจะได้รับความสนใจเมื่อประมาณสิบปีที่ผ่านมา ซึ่งได้รับการยอมรับจากองค์การความร่วมมือด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Cooperation and Development) หรือ OECD โดยองค์การดังกล่าวได้อธิบายหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายว่า เป็นหลักการจัดสรรค่าใช้จ่าย หรือการไม่สนับสนุนทางการเงินอันเป็นแนวทางให้แก่รัฐบาลในเรื่องมลพิษในประเทศ ประกอบกับมีการแปลความหมายของหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายที่แตกต่างกันกล่าวคือ นักสิ่งแวดล้อมแปลความหมายหลักการที่ว่าผู้ก่อให้เกิดมลพิษไม่ว่าจะเป็นบุคคล หรือประเทศหากละเลยไม่จ่ายค่าเสียหายที่ก่อให้เกิดมลพิษภายในประเทศจะต้องรับผิดชอบ โดยตกลงโทษทางการค้า แต่นักเสรีนิยมทางการค้าแปลความหมายหลักการที่ว่าผู้ก่อให้เกิดมลพิษจะต้องจ่ายค่าใช้จ่ายสำหรับมลพิษภายในประเทศในฐานะเป็นคำสั่ง หรือบทบังคับตามกฎหมายของประเทศไม่ใช่การลงโทษจากระบบการค้า จึงเป็นที่มาในการแปลความหมายของหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายเป็น 3 ประการ คือ

³¹ อานาจ วงศ์บัณฑิต. (2550). *กฎหมายสิ่งแวดล้อม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิทยุชน. หน้า 82

1) การจัดสรรค่าใช้จ่ายสำหรับสิ่งแวดล้อมภายในประเทศ (Cost allocation for domestic environments)

ตามคำอธิบายขององค์การความร่วมมือด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Cooperation and Development) หรือ OECD นั้น หลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่าย คือ หลักการไม่จ่ายเงินอุดหนุน ซึ่งก็คือ รัฐบาลไม่ควรจ่ายเงินอุดหนุนสำหรับการควบคุมมลพิษที่เกิดจากอุตสาหกรรมภายในประเทศ จึงเป็นการจัดสรรค่าใช้จ่ายระหว่างรัฐบาลกับภาคเอกชน โดยจะให้ความสำคัญว่าใครเป็นผู้จ่ายมากกว่าควรจ่ายเท่าไร

2) ค่าใช้จ่ายระหว่างประเทศสำหรับสิ่งแวดล้อมภายในประเทศ (Cost Internationalization for domestic environments)

ตามที่มีการแปลความหมายของหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายในฐานะที่เป็นค่าใช้จ่ายทั่วไประหว่างประเทศในรูปแบบเงินอุดหนุน ซึ่งพิจารณาความสำคัญในเนื้อหาของ OECD ที่กล่าวว่า บริษัทผู้ก่อให้เกิดมลพิษต้องรับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายเพื่อการควบคุมมลพิษและค่าใช้จ่ายดังกล่าวควรจะต้องเป็นผลสะท้อนของราคาสินค้าและบริการที่เป็นสาเหตุของการเกิดมลพิษ ด้วยเหตุผลดังกล่าวหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายจึงหมายความว่า รัฐบาลจะต้องประกันค่าใช้จ่ายในสิ่งแวดล้อม โดยเรียกเก็บผ่านทางผู้บริโภคทางราคาผลิตภัณฑ์ ดังนั้น หลักการนี้จึงให้ความสำคัญกับจำนวนว่าควรจ่ายเท่าไรมากกว่าใครเป็นผู้จ่าย ซึ่งนักเสรีนิยมทางการค้าเห็นว่าราคาของผลิตภัณฑ์เป็นผลมาจากค่าใช้จ่ายเพื่อการควบคุมมลพิษ

3) ค่าใช้จ่ายระหว่างประเทศสำหรับสิ่งแวดล้อมร่วมกัน (Cost internationalization for shared environments)

สิ่งที่ควรพิจารณาสำหรับหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายคือ ใครควรจะเป็นผู้จ่าย สำหรับการป้องกันสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการทำความสะอาดสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมคุณภาพเพื่อสิ่งแวดล้อมที่นานาประเทศได้ใช้ร่วมกัน และการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงของชั้นโอโซน ปัญหาการข้ามพรมแดนของมลพิษ เป็นต้น ซึ่งการค้าเสรีอาจจะต้องถูกจำกัดโดยวิธีการกระตุ้นหรือการบีบบังคับของรัฐบาลให้ใช้ค่าใช้จ่ายในการปกป้องสิ่งแวดล้อมร่วมกัน กรณีดังกล่าวอาจต้องแปลความหลักเสรีทางการค้ายิ่งกว่าหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษ เป็นผู้จ่ายโดยประกอบด้วยข้อตกลงว่า รัฐบาลควรจะเข้าแทรกแซงการค้าเสรีในเวลาใด เพราะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับค่าใช้จ่ายระหว่างประเทศในการแบ่งรับภาระสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมคุณภาพลง

อย่างไรก็ตาม หลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle) เป็นแต่เพียงมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมในการหาแหล่งเงินทุนสำหรับการกำจัดมลพิษหรือการฟื้นฟู

สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาลงหลังจากมีการก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมแล้ว โดยความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นแก้ไขได้ยากหรือจะต้องใช้เวลานานเพื่อการทำสิ่งแวดล้อมกลับมา มีสภาพดีเช่นเดิม ดังนั้น รัฐจึงควรมีมาตรการในการป้องกันการสร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการบังคับใช้มาตรการนั้นอย่างจริงจัง ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดสำหรับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง³²

จากการศึกษาหลักการผู้ก่อให้เกิดมลพิษเป็นผู้จ่ายพบว่าเป็นหลักการในการจัดสรร ค่าใช้จ่ายหรือหาผู้รับผิดชอบสำหรับค่าใช้จ่ายซึ่งเป็นค่าเสียหายหรือค่าฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม จากการก่อให้เกิดมลพิษ ซึ่งผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายดังกล่าวคือผู้ที่ป็นต้นเหตุแห่งความเสียหาย คือผู้ก่อมลพิษนั่นเอง

2.2.4 ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดชอบเด็ดขาด (Theory of Absolute Liability)

ผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งจะต้องรับผิดชอบในการชำระค่าสินไหมทดแทน ให้แก่ผู้ได้รับผลกระทบรวมทั้งต้องจัดมลพิษและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมนั้น ความรับผิดชอบดังกล่าวเป็น ความรับผิดชอบอันเนื่องมาจากการทำละเมิด

หลักเกณฑ์เกี่ยวกับความรับผิดทางละเมิดในเรื่องความรับผิดของบุคคลแต่เดิมนั้น ต้องปรากฏว่า ผู้กระทำต้องมี “ความผิด” (Never any liability fault) คือ บุคคลผู้ทำละเมิดจะต้อง ปรากฏว่าบุคคลดังกล่าวกระทำหรืองดเว้นการกระทำการใดการหนึ่งโดยจงใจ (Wrongful Intention) หรือประมาทเลินเล่อ (Negligence) และสามารถพิสูจน์ได้ว่าผู้ป็นผู้กระทำเช่นนั้นจริง ซึ่งการ พิสูจน์ว่าการกระทำของจำเลยครบองค์ประกอบความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้หรือไม่ ทำให้ เกิดความยากลำบากแก่โจทก์ในการพิสูจน์ เนื่องจากต้องพิสูจน์ให้ได้ครบถ้วน ทั้งองค์ประกอบ ภายนอกและองค์ประกอบทางจิตใจ เหตุดังกล่าวอาจนำมาซึ่งความไม่เป็นธรรม ดังนั้น จึงได้มี แนวความคิดที่จะเอาทฤษฎีความรับผิดชอบเด็ดขาดมาแก้ปัญหาดังกล่าว³³

สำหรับประเทศแคนาดาได้มีการนำเอาแนวความคิดเรื่องความรับผิดชอบเด็ดขาดซึ่งเป็น แนวความคิดที่ใช้ในการพิจารณาคดีอาญาและคดีเกี่ยวกับความรับผิดฐานละเมิดมาปรับใช้กับ กฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการคุ้มครองความเป็นอยู่ของสาธารณชน (Public welfare offences) เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันสภาวะแวดล้อมเป็นพิษ เป็นต้น โดยกฎหมายดังกล่าวกำหนดถึง ความรับผิดทางอาญาที่มีไว้เพื่อคุ้มครองความเป็นอยู่ของสาธารณชน ทำให้ผู้เสียหายหรือโจทก์ ในคดีอาญาตามกฎหมายดังกล่าวไม่มีหน้าที่นำสืบถึงเจตนา (mens rea) ของจำเลย โจทก์เพียง

³² น้าแท้ มีบุญสร้าง. (2554). การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) และการนำรูปแบบการดำเนินคดีแบบกลุ่ม มาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สุตรไพศาล. หน้า 78-82.

³³ ชวัลกานต์ เกราะแก้ว. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 5. หน้า 27-29.

พิสูจนั้ให้ศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำครบองค์ประกอบภายนอก (actus reus) ของความผิดตามที่กฎหมายกำหนดตัวอย่างเช่น กฎหมายบัญญัติห้ามมิให้ผู้ใดทิ้งสารพิษหรือสิ่งที่เป็นอันตรายต่อคุณภาพของน้ำลงสู่แม่น้ำลำคลอง หากมีผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ ในกรณีนี้โจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจนั้ให้ศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำโดยเจตนาหรือประมาทเลินเล่อ โจทก์เพียงแต่นำสืบให้ศาลเห็นว่าแหล่งน้ำถูกเจือปนด้วยของเสียที่มาจากน้ำที่จากโรงงานของจำเลย เพียงเท่านั้นจำเลยก็จะถูกลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ อาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาดนี้ หากผู้เสียหายหรือโจทก์นำสืบให้ศาลเห็นว่ากระทำความผิดอยู่ในความครอบครองของจำเลย จำเลยดังกล่าวต้องรับผิดโดยปราศจากข้อยกเว้นใดๆ ทั้งสิ้น³⁴

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าตามทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาดนั้น หากบุคคลใดกระทำการหรือไม่กระทำการหรือประกอบกิจการใดที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น บุคคลดังกล่าวต้องรับผิดในความเสียหายที่เกิดขึ้น แม้ว่าจะได้จัดให้มีการป้องกันภัยอันตรายไว้แล้ว รวมทั้งมิได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อก็ตาม เนื่องจากเป็นหน้าที่โดยเคร่งครัดที่ผู้กระทำต้องระวังและป้องกันมิให้บุคคลอื่นได้รับอันตรายจากการกระทำของตนรวมทั้งบริวารของตน ผู้กระทำจึงต้องรับผิดเพื่อความบกพร่องในการป้องกันชุมชน³⁵

จากการศึกษาทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดเด็ดขาดพบว่า เป็นทฤษฎีที่สามารถนำมาใช้ในการพิสูจนั้การกระทำความผิดของผู้ก่อมลพิษทางสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นผู้กระทำละเมิด กล่าวคือ ในการพิสูจนั้การกระทำความผิดของผู้ก่อมลพิษนั้น ผู้ได้รับความเสียหายในฐานะโจทก์สามารถนำสืบพยานหลักฐานให้ศาลเห็นเพียงองค์ประกอบภายนอกของการกระทำความผิด โดยไม่ต้องนำสืบว่าการกระทำของผู้ก่อมลพิษในฐานะจำเลยเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่

2.2.5 ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดโดยเคร่งครัด (Theory of Strict Liability)

ทฤษฎีที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดของผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นผู้กระทำละเมิดคือทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดโดยเคร่งครัด ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดโดยเคร่งครัดเป็นแนวคิดที่มีตั้งแต่ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นทฤษฎีหนึ่งในการวินิจฉัยความผิดในทางละเมิด โดยกฎหมายละเมิดในยุคดังกล่าวใช้ทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาดที่มุ่งคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลเป็นสำคัญ โดยไม่ได้พิจารณาถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ครั้นเมื่อสังคมมีความเจริญมากขึ้น นักนิติศาสตร์จึงได้มีแนวความคิดว่าหากยังมุ่งพัฒนาความรับผิดตามหลักที่มีอยู่เดิมจะมีผู้บริสุทธิ์จำนวนมากที่ได้รับความเดือดร้อน ซึ่งสมควรอย่างยิ่งที่จะมีหลักเกณฑ์เพื่อกำหนดภาระความรับผิดที่กว้างยิ่งขึ้นกว่าเดิม ดังนั้น ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิด

³⁴ ชาวลกันต์ เกราะแก้ว. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 5. หน้า 28-29.

³⁵ ชาวลกันต์ เกราะแก้ว. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 5. หน้า 28-29.

โดยเคร่งครัด (Theory of Strict Liability) จึงได้ถูกนำมาพิจารณา เนื่องจากทฤษฎีดังกล่าวสามารถครอบคลุมขอบเขตความรับผิดชอบของผู้กระทำละเมิดได้กว้างกว่าทฤษฎีความรับผิดชอบเด็ดขาด³⁶

ทฤษฎีความรับผิดชอบโดยเคร่งครัดเกิดขึ้นมาจากแนวความคิดทางกฎหมายที่ว่า “ผู้ใดก่อความเสียหาย ผู้นั้นต้องจ่าย” ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่โดยเคร่งครัดที่ผู้กระทำจะต้องระมัดระวังมิให้การกระทำของตนเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย โดยเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นผู้ได้รับความเสียหายเพียงแต่แสดงให้เห็นว่ามีความเสียหายเกิดขึ้น ซึ่งไม่ต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลที่เกิดขึ้นว่าเกิดจากความจงใจหรือความประมาทเลินเล่อหรือไม่ แต่ผู้กระทำเองกลับต้องมีภาระที่จะต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นมิได้เกิดจากการกระทำของตน ทั้งนี้ ถือว่าเป็นความรับผิดชอบโดยเคร่งครัดที่ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องไม่กระทำให้ผู้อื่นได้รับความเสียหายจากการกระทำของตน โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลตามทฤษฎีเงื่อนไขหรือทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมในหลักกฎหมายละเมิดแต่ประการใด³⁷

ทฤษฎีความรับผิดชอบโดยเคร่งครัดได้มีการนำมาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมกล่าวคือ มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งโจทก์เพียงพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าจำเลยเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษและโจทก์ได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย หรือสุขภาพอนามัยหรือทรัพย์สินเสียหาย อันเกิดจากแหล่งกำเนิดมลพิษที่จำเลยเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองดังกล่าว โดยไม่ต้องนำสืบให้ศาลเห็นว่าจำเลยกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ จำเลยก็ต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายให้แก่โจทก์ ทั้งยังมีมาตรา 63 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยอันตราย พ.ศ. 2535 ซึ่งได้บัญญัติขึ้นโดยอาศัยทฤษฎีความรับผิดชอบโดยเคร่งครัด ซึ่งบัญญัติถึงความรับผิดชอบต่อความเสียหายจากวัตถุอันตรายที่อยู่ในความครอบครองไว้ว่า ผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ขนส่ง หรือผู้มิไว้ในครอบครองวัตถุอันตรายต้องรับผิดชอบเพื่อการเสียหายอันเกิดแต่วัตถุอันตรายที่อยู่ในความครอบครองของตน เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัยหรือเกิดเพราะความผิดของผู้เสียหายนั่นเอง³⁸

จากการศึกษาทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดชอบโดยเคร่งครัดพบว่า เป็นทฤษฎีที่สามารถนำมาใช้ในการพิสูจน์การกระทำผิดของผู้ก่อมลพิษในคดีสิ่งแวดล้อมซึ่งถือเป็นผู้กระทำละเมิด โดยทฤษฎีนี้ได้มีการนำมาบัญญัติไว้ในบทบัญญัติที่เกี่ยวกับความรับผิดทางแพ่งของผู้ก่อมลพิษ

³⁶ สันตชัย เหล่าสันตสุข. อ่างแล้วเชิงอรุณที่ 28. หน้า 22-23.

³⁷ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ. (2531). *การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งกองทุนทดแทนความเสียหายต่อสุขภาพจากมลพิษ*. รายงานผลการวิจัยคณะนิติศาสตร์ร่วมกับสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมูลนิธิธัญปิ่น. หน้า 96-97.

³⁸ ชวลิตกานต์ เกราะแก้ว. อ่างแล้วเชิงอรุณที่ 5. หน้า 32.

ต่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 โดยในการพิสูจน์ถึงความรับผิดชอบของผู้ก่อมลพิษ โจทก์ไม่ต้องนำสืบถึงการกระทำของจำเลยให้ครบองค์ประกอบของความผิด แต่นำสืบแต่เพียงว่า โจทก์ได้รับความเสียหายซึ่งเกิดขึ้นจากแหล่งมลพิษที่จำเลยเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองเท่านั้น

2.2.6 ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล (Causation Theory)

ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลเป็นทฤษฎีที่นำมาใช้ในการพิสูจน์ การกระทำ ความผิดของผู้ก่อมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งถือว่าเป็นผู้กระทำละเมิดในคดีสิ่งแวดล้อม อีกทฤษฎีหนึ่ง

ในการพิจารณาคดีอันเกี่ยวกับความรับผิดทางละเมิดว่าจำเลยเป็นผู้ทำละเมิดตามฟ้อง โจทก์หรือไม่นั้น สิ่งที่ต้องพิจารณาคือ การกระทำของจำเลยกับความเสียหายที่เกิดขึ้นมีความสัมพันธ์กันหรือไม่โดยทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวคือ ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล หากผลที่เกิดขึ้นหรือความเสียหายมีความสัมพันธ์กับเหตุหรือการกระทำที่นำมาซึ่งผลนั้นมีความสัมพันธ์กัน จำเลยผู้กระทำละเมิดจึงต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นกับ โจทก์³⁹

โดยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลเป็นที่มาในการเกิดของ 2 ทฤษฎี ได้แก่

1) ทฤษฎีเงื่อนไขหรือทฤษฎีผลโดยตรง หรืออาจใช้คำว่าทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุ หมายถึง หากไม่มีการกระทำของจำเลยผลนั้นจะไม่เกิด จึงถือว่าผลที่เกิดขึ้นเกิดจากการกระทำที่ถูกกล่าวหา ทั้งนี้ผลอันหนึ่งอาจจะเกิดจากหลายเหตุได้ ซึ่งถ้าการกระทำของผู้ถูกกล่าวหาเป็นเหตุหนึ่งในหลายๆ เหตุ ผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบโดยไม่ต้องพิจารณาว่ามีเหตุอื่นมาทำให้เกิดผลนั้นได้ เช่น นาย ก. นาย ข. และนาย ค. ต่างคนต่างเอาไม้คองนาย ง. โดยไม่ได้เป็นตัวการร่วมกัน จากการกระทำดังกล่าวทำให้ นาย ง. เสียเลือดมากจนถึงแก่ความตาย ในกรณีนี้ถ้าคนใดคนหนึ่งไม่เอาไม้คอง นาย ง. ก็อาจจะไม่ถึงแก่ความตาย ดังนั้น แม้ นาย ก. นาย ข. และนาย ค. จะไม่ได้เป็นตัวการในการร่วมกัน ใช้ไม้คอง นาย ง. ก็ต้องรับผิดชอบในผลคือความตายของ นาย ง.

2) ทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม หมายถึง เหตุทั้งหลายที่ก่อให้เกิดผล ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบเฉพาะแต่เหตุที่ตามปกติย่อมก่อให้เกิดผลเช่นนั้น กล่าวคือจะต้องดูว่าผลที่เกิดจากเหตุเหมาะสมกันหรือไม่ ถ้าเหมาะสมผู้ก่อเหตุจึงจะต้องรับผิดชอบในผลของความเสียหายจากการกระทำของตน แต่ไม่ต้องรับผิดชอบในส่วนที่เกินไปกว่านั้น เช่น นาย ก. ใช้มือเคาะศีรษะของ นาย ข. เบาๆ ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วเป็นสิ่งที่ทราบกันได้ว่ากระทำดังกล่าวจะทำให้ นาย ข. รู้สึกเจ็บเล็กน้อย หรือเพียงปวด บวม เล็กน้อย แต่บังเอิญว่า นาย ข. เป็นคนกระหม่อมบาง ทำให้บุบ

³⁹ สันตชัย เหล่าสันตสุข. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 26.

ถูกสมองตาย กรณีนี้ถ้าใช้ทฤษฎีเงื่อนไข นาย ก ก็ต้องรับผิดชอบจากการที่ตนใช้มือเคาะศีรษะของ นาย ข. ทำให้สมองกระทบกระเทือนจนถึงแก่ความตาย ซึ่งทฤษฎีเงื่อนไขนั้นทำให้ผู้กระทำต้องรับผิดชอบในผลที่กว้างออกไป กรณีนี้ต้องใช้ทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมมาพิจารณา คือ เหตุที่ก่อให้เกิดขึ้นเหมาะสมกับผลที่เกิดหรือไม่ การที่ นาย ก. ใช้มือเคาะศีรษะของ นาย ข. เขาๆ ไม่หนักเหมือนกับใช้ไม้หน้าสามหรือชะแลงตี อย่างไรก็ตามทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมนั้นเหมาะสมสำหรับบางกรณี ซึ่งการจะนำทฤษฎีเงื่อนไขหรือทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมมาปรับใช้ต้องพิจารณาเป็นกรณีไป แต่โดยส่วนใหญ่ศาลจะใช้ทฤษฎีเงื่อนไข⁴⁰

ทั้งนี้ ทฤษฎีทั้งสองทฤษฎี มีทั้งข้อดีและข้อเสีย กล่าวคือ ทฤษฎีเงื่อนไขมีข้อดีคือการที่ถือว่าถ้าไม่มีการกระทำความเสียหายจะไม่เกิดขึ้น เมื่อมีการกระทำและการกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหาย ผู้กระทำจึงต้องรับผิดชอบ เป็นหลักที่ตรงกับความจริงตามธรรมชาติ แต่มีข้อเสียคือทำให้จำเลยต้องรับผิดชอบโดยไม่มีขอบเขต สำหรับทฤษฎีมูลเหตุที่เหมาะสมมีข้อดีคือ การที่ถือว่าผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบเฉพาะเหตุที่ตามปกติย่อมก่อให้เกิดผลนั้นและต้องเป็นผลที่อาจคาดหมายได้ เป็นหลักที่ตรงกับหลักวินิจัยความผิด แต่มีข้อเสียคือเป็นการจำกัดความรับผิดชอบของผู้กระทำโดยให้รับผิดชอบเพียงสิ่งที่อาจคาดหมายได้เท่านั้น⁴¹

เนื่องจากการเรียกร้องค่าเสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีความแตกต่างจากคดีละเมิดโดยทั่วไป การนำสืบถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในคดีดังกล่าว สำหรับประเทศที่ใช้หลักทฤษฎีมูลเหตุที่เหมาะสมกระทำได้ยากและเป็นภาระแก่โจทก์หรือผู้ต้องเสียหายเป็นอย่างมาก กล่าวคือ โจทก์ต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าความเสียหายที่ตนได้รับเป็นผลจากการกระทำของจำเลยและเป็นผลที่คนธรรมดาสามารถคาดหมายได้ ซึ่งความซับซ้อนในการพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลในคดีสิ่งแวดล้อมมักเกิดขึ้นในกรณี เช่น การเจ็บป่วยของผู้เสียหายอาจเกิดจากการสะสมของสารพิษเป็นเวลานาน ในระหว่างที่ยังไม่ปรากฏอาการเจ็บป่วยผู้เสียหายอาจได้รับสารชนิดอื่นที่อาจทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยนั้นหรืออาจได้รับสารชนิดเดียวกันมาจากแหล่งมลพิษอื่นที่ไม่ใช่ของจำเลย อันเป็นการยากแก่การพิสูจน์ว่าสาเหตุในการเจ็บป่วยของผู้เสียหายเกิดจากแหล่งกำเนิดมลพิษซึ่งอยู่ในความครอบครองของจำเลยหรือไม่บางกรณีผู้เสียหายอาจได้รับสารพิษจากหลายแหล่งที่อยู่ใกล้เคียงกันทำให้เกิดการเจ็บป่วย ผู้เสียหายหรือพยานผู้เชี่ยวชาญจึงไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าแหล่งกำเนิดมลพิษมาจากแหล่งใด บางครั้งความเสียหายที่เกิดต่อสิ่งแวดล้อมไม่ได้เกิดโดยตรงจากการปล่อยสารชนิดเดียวจากแหล่งกำเนิดมลพิษผู้

⁴⁰ เพิ่ง เพิ่งนิติ. (2552). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด ความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: จีระการพิมพ์. หน้า 173-176.

⁴¹ สันต์ชัย เหล่าสันติสุข. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 28. หน้า 27.

สภาพแวดล้อม แต่เกิดจากการรวมตัว (Synergism) ของสารหลายชนิดจากแหล่งกำเนิดมลพิษหลายแหล่ง เกิดเป็นสารชนิดใหม่ที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของมนุษย์หากการปล่อยสารแต่ละชนิดไม่ได้เกิดจากการสมทบกันของแหล่งกำเนิดมลพิษดังกล่าว จึงเป็นการยากแก่การพิสูจน์ว่าผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษแต่ละแห่งต้องรับผิดชอบต่อการเกิดสารชนิดใหม่ดังกล่าว เพราะผู้ก่อมลพิษแต่ละรายไม่ได้คาดว่าจะมีสารชนิดดังกล่าวเกิดขึ้น เป็นต้น⁴²

จากการศึกษาทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล ซึ่งเป็นทฤษฎีที่นำมาใช้ในการพิสูจน์การกระทำความคิดของผู้ก่อมลพิษในสิ่งแวดล้อมพบว่า ต้องใช้ทฤษฎีเงื่อนไขและทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมเพื่อพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำของผู้ก่อมลพิษและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น แต่การใช้ทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมเพื่อพิสูจน์การกระทำละเมิดของผู้ก่อมลพิษในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นภาระแก่คู่ความฝ่ายโจทก์ที่ต้องนำสืบข้อเท็จจริงที่ตนกล่าวอ้างเป็นอย่างมากเนื่องจากมีความซับซ้อนในการพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล ด้วยเหตุดังกล่าวจึงมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยความรู้ของผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเพื่อนำสืบประกอบพยานหลักฐานต่างๆ เพื่อพิสูจน์ความคิดของผู้ก่อมลพิษในคดีสิ่งแวดล้อม

2.2.7 ความหมายของความเสียหาย ค่าเสียหาย และค่าสินไหมทดแทน

ในการพิจารณาถึงความรับผิดชอบของผู้ก่อมลพิษในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น สิ่งที่ต้องพิจารณาคือ ความเสียหายที่เกิดมีเพียงใด ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย ไม่ว่าจะเป็นค่าเสียหายจากการสูญเสียต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สินของผู้ได้รับผลกระทบ รวมทั้งค่าเสียหายหรือค่าใช้จ่ายที่ต้องนำมาใช้ในการกำจัดมลพิษและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมมีเพียงใด จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาความหมายของความเสียหาย ค่าเสียหาย และค่าสินไหมทดแทน

“ความเสียหาย” (Damage) หมายถึง ความสูญเสีย หรือผลร้ายที่เกิดขึ้นกับชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน สิทธิ หรือชื่อเสียงของบุคคล โดยความเสียหายไม่ได้จำกัดเฉพาะแต่ในเรื่องของเงินเท่านั้น ยังมีความเสียหายในเรื่องอื่นด้วย คือ เรื่องของสัญญาและละเมิดตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่น ผู้ขนส่งจะต้องรับผิดชอบต่อคนโดยสารในความเสียหายอันเกิดแก่ตัวผู้โดยสารด้วย ตามมาตรา 634 กรณีทำให้เขาเสียหายแก่ร่างกายหรืออนามัย กรณีทำให้เขาเสียเสรีภาพ ผู้ต้องเสียหายจะเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างอื่นที่มีใช้ตัวเงินด้วยก็ได้ ตามมาตรา 446 เป็นต้น⁴³

⁴² อำนาง วงศ์บัณฑิต. อ่างแล้วเชิงจรรยาที่31. หน้า 527-528.

⁴³ โสภณ รัตนากร. (2553). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ. หน้า 165.

สำหรับความหมายของความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมยังไม่มี ความชัดเจนเช่นเดียวกับ ความหมายของคำว่า “สิ่งแวดล้อม” โดยในอดีตสนธิสัญญาและอนุสัญญาระหว่างประเทศด้าน สิ่งแวดล้อม⁴⁴ เช่น อนุสัญญาแรมซาร์ ค.ศ. 1971 อนุสัญญาว่าด้วยการแปรสภาพสิ่งแวดล้อม ค.ศ. 1976 กรอบสนธิสัญญาองค์การอนามัยโลกว่าด้วยการควบคุมยาสูบ ค.ศ. 2003 เป็นต้น ได้ให้ความหมาย ของคำว่า “ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม” ไว้หลายประการขึ้นอยู่กับประเภทของสนธิสัญญานั้นๆ ว่ามีวัตถุประสงค์มุ่งที่จะคุ้มครองสิ่งแวดล้อมให้ครอบคลุมเพียงใด กล่าวคือ ในความหมายอย่างแคบ ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมจะหมายความเฉพาะความเสียหายที่เกิดต่อทรัพยากรธรรมชาติและ ระบบนิเวศ แต่สำหรับความหมายอย่างกว้าง ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมจะหมายความรวมถึง ความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปกรรม ภูมิประเทศ และความงดงามของธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดที่กล่าวมาจะไม่รวมถึงความเสียหายที่เกิด ต่อมนุษย์และทรัพย์สินที่ถึงแม้ความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นจะมีส่วนสัมพันธ์หรือเกี่ยวเนื่องมาจาก สิ่งแวดล้อมก็ตาม ต่อมาแนวความคิดในการให้ความหมายของคำว่า “ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม” ได้รับการพัฒนาขึ้น โดยได้รวมความเสียหายที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ สุขภาพอนามัย ทรัพย์สิน รวมไปถึง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของมนุษย์ด้วย⁴⁵

“ค่าเสียหาย” (Damages) หมายถึง จำนวนเงินที่ศาลสั่งให้ลูกหนี้ชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ อันเป็นการชดเชยความเสียหาย ซึ่งความเสียหายอาจเกิดขึ้นแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ หรือ สิทธิอื่นๆ ซึ่งมีใช้ทรัพย์สินก็ได้ แต่การชดเชยความเสียหายส่วนใหญ่ก็ต้องชดเชยด้วยเงิน โดยศาล จะต้องคำนวณให้ว่าเจ้าหนี้ควรจะได้รับค่าเสียหายเป็นเงินเท่าใด ซึ่งถือความเสียหายเป็นหลักทั้งนี้ ผู้กล่าวอ้างจะต้องนำสืบให้ศาลเห็นถึงความเสียหาย ส่วนค่าเสียหายศาลก็อาจกำหนดให้ได้ตาม พฤติการณ์แห่งคดี แม้เจ้าหนี้หรือผู้ต้องเสียหายจะพิสูจน์ไม่ได้ว่ามีค่าเสียหายเป็นจำนวนเท่าใดก็ตาม ซึ่งตามมาตรา 438 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กำหนดให้ศาลวินิจฉัยให้ตามควรแก่ พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด แม้จำเลยจะไม่ได้ให้การปฏิเสธข้อกล่าวอ้างของโจทก์

⁴⁴ วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2560). *สนธิสัญญาด้านสิ่งแวดล้อม*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%AB%E0%B8%A1%E0%B8%A7%E0%B8%94%E0%B8%AB%E0%B8%A1%E0%B8%B9%E0%B9%88:%E0%B8%AA%E0%B8%99%E0%B8%98%E0%B8%B4%E0%B8%A%E0%B8%B1%E0%B8%8D%E0%B8%8D%E0%B8%B2%E0%B8%94%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%AA%E0%B8%B4%E0%B9%88%E0%B8%87%E0%B9%81%E0%B8%A7%E0%B8%94%E0%B8%A5%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%A1>. [2559, 7 กรกฎาคม].

⁴⁵ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 27. หน้า 87-88.

เกี่ยวกับจำนวนค่าเสียหาย ศาลก็ย่อมใช้ดุลพินิจกำหนดให้ตามความเป็นจริงและตามความเหมาะสม โดยมุ่งที่จะให้เป็นการชดใช้ตามที่โจทก์เสียหาย⁴⁶

ส่วน “ค่าสินไหมทดแทน” (Compensation) หมายถึง การทดแทนความเสียหายให้แก่เจ้าหนี้ เพราะลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามสัญญา หรือทดแทนความเสียหายให้แก่ผู้ต้องเสียหาย เนื่องจากถูกทำละเมิดค่าเสียหายเป็นส่วนหนึ่งของค่าสินไหมทดแทน แต่ค่าสินไหมทดแทนไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะการชดใช้กันด้วยเงินเช่นเดียวกับค่าเสียหาย แต่รวมถึงการคืนทรัพย์สินด้วยโดยคำว่าค่าสินไหมทดแทนจะเน้นหลักกฎหมายที่ว่าบุคคลผู้ต้องรับผิดชอบใช้ความเสียหาย จะต้องทำให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่ฐานะเดิม เสมือนไม่มีเหตุการณ์อันต้องรับผิดชอบเกิดขึ้น ซึ่งกรณีของละเมิดผู้ทำละเมิดจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อให้ผู้ถูกละเมิดกลับสู่ภาวะก่อนที่จะถูกละเมิดโดยไม่ได้อำกัดเฉพาะการชดใช้ด้วยเงินซึ่งเป็นค่าเสียหาย แต่รวมถึงการดำเนินการอย่างอื่นด้วย เช่น คืนทรัพย์สิน ใช้ราคาทรัพย์สิน การทำให้ชื่อเสียงกลับมาคืนดี เป็นต้น ส่วนกรณีของสัญญาจะมีการทดแทนเพื่อความเสียหายที่เกิดจากการไม่ชำระหนี้ซึ่งความมุ่งหมายจะให้เจ้าหนี้กลับสู่สถานะที่มีการชำระหนี้ตามสัญญา หรืออาจกล่าวได้ว่าค่าสินไหมทดแทนมุ่งประสงค์ในทางทดแทนความเสียหายตามที่เป็นจริง ไม่ใช่การลงโทษลูกหนี้ หรือเป็นการให้รางวัลแก่เจ้าหนี้หรือให้เจ้าหนี้ค่ากำไร⁴⁷

จากการศึกษาความหมายของความเสียหาย ค่าเสียหาย และค่าสินไหมทดแทนพบว่า ความเสียหายที่ผู้ก่อมลพิษก่อให้เกิดขึ้นหมายความถึง ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้ได้รับผลกระทบ ไม่ว่าจะเป็นความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย ทรัพย์สิน รวมไปถึงความเสียหายที่เกิดต่อทรัพย์สินทางธรรมชาติและระบบนิเวศด้วย ส่วนค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมหมายถึง จำนวนเงินที่ศาลสั่งให้ผู้ก่อมลพิษชำระหนี้แก่ผู้ได้รับผลกระทบอันเป็นการชดใช้ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม และค่าสินไหมทดแทนหมายถึง การทดแทนความเสียหายให้แก่ผู้ได้รับผลกระทบจากมลพิษทางสิ่งแวดล้อมซึ่งไม่ได้หมายความเฉพาะการชดใช้ด้วยเงินเท่านั้นแต่หมายความรวมถึงการดำเนินการอย่างอื่นด้วย เช่น การขจัดมลพิษและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมเพื่อให้อสภาพความเป็นอยู่ของผู้ได้รับกลับมามีสภาพที่ดีดังเดิม

⁴⁶ โสภณ รัตนากร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 43. หน้า 165.

⁴⁷ โสภณ รัตนากร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 43. หน้า 165-166.

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการบังคับให้ผู้ก่อมลพิษจากวัตถุอันตรายดำเนินการขจัดมลพิษ และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

แนวความคิดเกี่ยวกับการบังคับให้ผู้ก่อมลพิษจากวัตถุอันตรายดำเนินการขจัดมลพิษและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมเกี่ยวข้องกับแนวความคิดและหลักการของระบบความรับผิดชอบทางสิ่งแวดล้อมซึ่งสามารถแยกพิจารณาออกได้เป็น 3 ประเภท ดังต่อไปนี้

2.3.1 ความรับผิดชอบทางปกครอง

ความรับผิดชอบทางปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เป็นการวางหลักเกณฑ์ในการจัดระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐ ซึ่งการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของฝ่ายปกครองเพื่อจัดทำบริการสาธารณะรวมทั้งการใช้อำนาจปกครองตามกฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างฝ่ายปกครองกับเอกชนรวมทั้งฝ่ายปกครองด้วยกันเอง ดังเช่น การใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ในการดำเนินกิจการทางปกครองที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะการจัดทำนโยบายและแผนการออกคำสั่งทางปกครองต่างๆ ที่นำมาซึ่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเมื่อมีความรับผิดชอบทางปกครองเกิดขึ้นด้วยเหตุดังกล่าว จึงเป็นคดีสิ่งแวดล้อมทางปกครองอันเป็นคดีพิพาทระหว่างหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเอกชน หรือระหว่างหน่วยงานทางปกครองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกันเอง โดยมีข้อพิพาทที่มาจากการใช้อำนาจทางปกครองตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งการละเลยในการที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่นั้นล่าช้าเกินสมควร หรือการกระทำละเมิด หรือเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง⁴⁸

2.3.2 ความรับผิดชอบทางอาญา

ตามกฎหมายอาญาซึ่งเป็นกฎหมายที่ระบุถึงลักษณะของความผิดต่างๆ รวมทั้งได้กำหนดบทลงโทษที่จะลงโทษบุคคลที่กระทำความผิดให้ต้องรับโทษทางอาญา เพื่อที่จะป้องกันไม่ให้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นหรือให้การกระทำความผิดเกิดขึ้นน้อยที่สุด ทั้งนี้ เจตนารมณ์ของกฎหมายในการกำหนดความรับผิดทางอาญาด้านสิ่งแวดล้อมต้องเป็นไปเพื่อควบคุมการกระทำความผิดทางอาญาที่จะก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม โดยคดีสิ่งแวดล้อมทางอาญาโดยทั่วไปจะเป็นคดีพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐกับเอกชนอันมีวัตถุประสงค์ในการลงโทษผู้ที่มีเจตนาร้ายหรือมุ่งที่จะเอาใจเอาเปรียบบุคคลอื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งการกระทำความผิดทางอาญาในคดีสิ่งแวดล้อมทางอาญานั้น

⁴⁸ ธีรพร อรุณทอง. (2556). *ปัญหาการกำหนดค่าบังคับในคดีสิ่งแวดล้อมของศาลปกครอง*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 11.

มีทั้งการกระทำความผิดอันก่อให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการกระทำความผิดฐานละเว้นไม่ปฏิบัติตามมาตรการตามกฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

โดยความรับผิดชอบทางอาญาสำหรับการกระทำความผิดในคดีสิ่งแวดล้อมมีทั้งปรับและโทษจำคุก ดังเช่นโทษทางอาญาตามที่ได้กำหนดไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484⁴⁹

2.3.3 ความรับผิดชอบทางแพ่ง

ความรับผิดชอบทางแพ่งในความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมมีการพัฒนาจากหลักความรับผิดชอบทางละเมิดตามแนวคิดที่ว่าเมื่อบุคคลกระทำความผิดไม่ว่าโดยเจตนาหรือประมาทจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดจากการกระทำดังกล่าว โดยมาตรฐานความรับผิดชอบทางแพ่งในความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมได้ปรากฏอยู่ในกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบทางแพ่งในความเสียหายที่เกิดจากกิจกรรมบางประเภท ได้แก่ การขนส่งของเสียอันตรายข้ามแดน โดยการชดเชยและเยียวยาความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมเป็นหลักการที่สำคัญของความรับผิดชอบทางแพ่งอันมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการชดเชยความสูญเสียในชีวิตและสุขภาพอนามัยของผู้ได้รับผลกระทบเพื่อให้กลับสู่สภาพตามที่เป็นอยู่เดิมมากที่สุด ซึ่งการชดเชยเยียวยาความเสียหายต้องอาศัยมาตรการทางเศรษฐศาสตร์ในการพิจารณามูลค่าความเสียหาย โดยทั่วไปการฟื้นฟูความเสียหายจะกำหนดขอบเขตเฉพาะความเสียหายต่อมนุษย์ ทรัพย์สิน เศรษฐกิจและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะไม่ครอบคลุมถึงระบบนิเวศทางสิ่งแวดล้อม⁵⁰

การชดเชยความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมตามหลักการของความรับผิดชอบทางแพ่งในระบบกฎหมายทั่วไปจะไม่นิยมที่จะนำค่าสินไหมทดแทนแทนจากรับการชดเชยเยียวยาได้ไปดำเนินการจัดมลพิษและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมโดยตรง อย่างไรก็ตามในบางระบบกฎหมายได้กำหนดให้ผู้รับผิดชอบดำเนินการแก้ไขสภาพแวดล้อมที่ได้รับความเสียหายให้กลับคืนสู่สภาพที่ใกล้เคียงกับที่เป็นอยู่เดิม ตัวอย่างเช่น การทำความสะอาดสิ่งแวดล้อมที่ปนเปื้อน การทดแทนทรัพยากรที่สูญหายหรือถูกทำลายไป เป็นต้น ด้วยการนำมาตราทางปกครองมาใช้โดยสั่งให้ผู้ที่ต้องรับผิดชอบดำเนินการดังกล่าวอันจะต้องอาศัยการประเมินมูลค่าความเสียหายทางแพ่งที่มีประสิทธิภาพ ตัวอย่างของบางประเทศดังเช่น ประเทศนอร์เวย์กำหนดให้มูลค่าความเสียหายชำระไปยังหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการจัดมลพิษและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมโดยตรง ส่วนเอกชนอาจจะได้รับการชดเชยเงิน

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12 -13

⁵⁰ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 27. หน้า 135-136.

ในเหตุที่ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมไม่ได้เกิดขึ้นหรือเกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะในทางมหาชน ตัวอย่างเช่น ความเสียหายต่อที่ดินของเอกชน⁵¹

ทั้งนี้ มีข้อที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของระบบความรับผิดชอบทั้ง 3 ประเภท กล่าวคือ การใช้มาตรการทางปกครองในการปกป้องคุ้มครองความเสียหายของสิ่งแวดล้อมด้วยการระบบการอนุญาตหรือคำบังคับของศาลโดยทั่วไปจะมีสภาพบังคับทางอาญาต่อการกระทำอันฝ่าฝืนมาตรการดังกล่าวด้วย ดังเช่น โทษจำคุก หรือโทษปรับ เป็นต้น รวมทั้งการเยียวยาความเสียหายในทางแพ่งด้วยการดำเนินการแก้ไขฟื้นฟูสภาพความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม โดยส่วนมากจะต้องอาศัยคำสั่งทางปกครองในการสั่งให้ผู้ที่ต้องรับผิดชอบดำเนินการแก้ไขฟื้นฟูความเสียหายดังกล่าว รวมทั้งการที่ฝ่ายปกครองได้ทำการการแก้ไขฟื้นฟูความเสียหายก็ย่อมจะมีสิทธิเรียกร้องให้ผู้ที่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปจากการแก้ไขฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมนั้น⁵²

จากการศึกษาพบว่า แนวความคิดและหลักการของระบบความรับผิดชอบทางสิ่งแวดล้อมที่จะนำมาสู่การบังคับให้ผู้ก่อมลพิษจัดมลพิษและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมซึ่งประกอบด้วยความรับผิดชอบทางปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มีสาเหตุมาจากการใช้อำนาจทางปกครองของฝ่ายปกครองตามกฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนำมาซึ่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ความรับผิดชอบทางอาญาเป็นไปเพื่อควบคุมการกระทำความผิดทางอาญาที่จะทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อลงโทษผู้ที่มีเจตนาร้ายเอาเปรียบผู้อื่นที่อยู่รวมกันในสังคม โดยความรับผิดชอบทางอาญาในคดีสิ่งแวดล้อมมีทั้งโทษปรับและโทษจำคุก ส่วนความรับผิดชอบทางแพ่งในคดีสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้เขียนศึกษานั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการชดเชยความสูญเสียในชีวิตและสุขภาพอนามัยของผู้ได้รับผลกระทบให้กลับสู่สภาพตามที่เป็นอยู่เดิมมากที่สุด อย่างไรก็ตาม ทั้งความรับผิดชอบทางปกครอง ความรับผิดชอบทางอาญา และความรับผิดชอบทางแพ่งของผู้ก่อมลพิษก็จะมีข้องเชื่อมโยงกันดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

2.4 หลักเกณฑ์และแนวความคิดในการบังคับคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อมเพื่อบังคับให้ผู้ก่อมลพิษจากวัตถุอันตรายดำเนินการขจัดมลพิษและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

หลักเกณฑ์หรือแนวความคิดที่ต้องนำมาใช้ประกอบการพิจารณาในการบังคับคดีสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ มีดังเช่น หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายซึ่งมีสาระสำคัญว่าการกำหนดให้ผู้ก่อให้เกิดมลพิษมีหน้าที่ต้องรับภาระในการออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดอันจำเป็นในการการป้องกันและ

⁵¹ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 27. หน้า 136-137.

⁵² อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 27. หน้า 137.

แก้ไขปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมต่อการประกอบกิจกรรมทั้งการดำเนินกิจกรรมบุคคล ดังกล่าว ประกอบกับมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในการชดเชยค่าใช้จ่ายเพื่อขจัดมลพิษที่ดำเนินการไปเพื่อแก้ไขปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อม โดยหากเกิดความเสียหายต่อชีวิต สุขภาพอนามัย หรือทรัพย์สินของผู้ใด ผู้ก่อมลพิษต้องมีหน้าที่ต้องชดเชยความเสียหายให้กับผู้ที่ได้รับความเสียหายนั้น หลักการนี้ปรากฏอยู่ในปฏิญญาริโอว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Rio Declaration on Environment and Development) แต่คนส่วนใหญ่นิยมเรียกว่า The Polluter Pays Principle⁵³ หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการ (Integrated Environmental Management) เป็นการวางแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ โดยต้องนำหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน หลักสิทธิชุมชน หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน หลักการป้องกันล่วงหน้า หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย และหลักการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาปรับใช้ อันจะทำให้การวางแผนการจัดการปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างบูรณาการ มีความสอดคล้องกันทั้งระบบ รวมทั้งให้เป็นไปตามแนวนโยบายแห่งรัฐตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้⁵⁴ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) กล่าวคือ ในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมจะต้องเป็นไปโดยได้รับความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวข้องในการมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการตัดสินใจรวมทั้งการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม⁵⁵

สำหรับหลักเกณฑ์ในการบังคับคดีสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อมเป็นไปตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 4 ลักษณะ 2 การบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง ซึ่งมีหลักการโดยทั่วไป กล่าวคือ เมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชนะคดี คู่ความฝ่ายนั้นจะเปลี่ยนสถานะเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษา ซึ่งหากลูกหนี้ตามคำพิพากษาไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษา เจ้าหนี้ตามคำพิพากษามีสิทธิที่จะบังคับคดีได้ภายในสิบปี นับแต่วันที่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุด โดยในวันที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลจะกำหนดระยะเวลาให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติส่วนมากลูกหนี้ตามคำพิพากษาจะไม่มาฟังคำพิพากษา ด้วยเหตุนี้กฎหมายจึงกำหนดวิธีการแจ้งให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาเพื่อให้ทราบคำพิพากษาหรือคำสั่ง รวมทั้งกำหนดให้เป็นหน้าที่ของศาลที่จะออกคำบังคับโดยเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาไม่ต้องร้องขอ ซึ่งเมื่อกำหนดระยะเวลาที่จะให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามคำพิพากษาซึ่งกำหนดไว้ในคำบังคับสิ้นสุดลง เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาจึงต้องร้อง

⁵³ กรมควบคุมมลพิษ. (2555). *เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาฯ รับฟังความคิดเห็นโครงการรวบรวมบทบัญญัติกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อจัดทำประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม ครั้งที่ 2-6 สำหรับ 5 ภูมิภาคทั่วประเทศ*. กรุงเทพฯ: กรมควบคุมมลพิษ. หน้า 12.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

⁵⁵ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. *อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 13*. หน้า 7.

ขอต่อศาลให้ออกหมายบังคับคดี โดยหมายบังคับคดีก็คือคำสั่งของศาลที่ตั้งเจ้าพนักงานบังคับคดีให้ดำเนินการให้เป็นไปตามคำพิพากษา อย่างไรก็ตามจะต้องพิจารณาด้วยว่ากรณีใดที่ต้องออกหมายบังคับคดี เช่น กรณีที่หนี้ตามคำพิพากษาเป็นการบังคับให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาชำระหนี้เงิน ศาลก็จะออกหมายบังคับคดีเพื่อตั้งเจ้าพนักงานบังคับคดีให้ดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาไปขายทอดตลาดนำเงินมาชำระหนี้ให้เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาต่อไป⁵⁶

จากการศึกษาพบว่าหลักเกณฑ์ในการบังคับคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเพื่อบังคับให้ผู้ก่อมลพิษจากวัตถุอันตรายดำเนินการขจัดมลพิษและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมนั้นมีที่มาจากแนวความคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบแพ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งแนวความคิดในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นเรื่องกระบวนการในการวางแผนรวมทั้งการมีส่วนร่วมของผู้ได้รับผลกระทบและประชาชน โดยทั่วไป โดยในการบังคับคดีก็จะปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และกระบวนการตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไม่ว่าจะเป็นเรื่องระยะเวลาในการบังคับคดี การออกคำบังคับ และการออกหมายบังคับคดี ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะทำให้ผู้ได้รับผลกระทบได้กลับมาดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่ดีตามที่เป็นอย่างเดิม

⁵⁶ ปวีณ กุมาร. (2550). *ผู้มีส่วนได้เสียในการบังคับคดี*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 3-31.